

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: Мр Весна Тодоров

Тема: Деконструкција националних карактера у стваралаштву Григорија Божовића

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију: Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, на седници одржаној 09.12.2011. године</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Ивана Живанчевић Секеруш, ред. проф. за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, ментор, 01.03.2010. године</p> <p>др Миливој Ненин, ред. проф. за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, 17.03.2005. године</p> <p>др Гојко Тешић, ред. проф. за ужу научну област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности, 24.12.2010. године</p> <p>др Драган Жунић, ред. проф. за ужу научну област Социологија културе, Факултет уметности у Нишу, 28.08.1995.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Весна, Богдан, Тодоров</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 25. 07. 1975, Сарајево-Центар, Босна и Херцеговина</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 21. 09. 2007, Нови Сад, „Проблем националног идентитета и етничитета у приповеткама Григорија Божовића“</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Наука о књижевности</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: „Деконструкција националних карактера у стваралаштву Григорија Божовића“
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
<p>Докторска дисертација Весне Тодоров написана је у обиму од 229 страна. Садржај чине следеће целине: УВОД (4); ИЗАЗОВ КАРАКТЕРОЛОГИЈЕ (8); ГРИГОРИЈЕ БОЖОВИЋ: ПИСАЦ ИЛИ ПОЛИТИЧАР - Божовићева књижевна биографија (15), Божовић – писац националиста (20), Божовић – писац политичар (23), Политика књижевног дела (23), Божовићев политички дискурс (26), Божовићева поетика (29); БАЛКАНСКИ ПРОСТОРИ У ИСТОРИЈСКОМ КОНТЕКСТУ: ИСТОРИЈА ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА – Простор Старе Србије у историјском контексту (42), Божовић као историчар (44), Људи и догађаји у Божовићевој прози (46); БОЖОВИЋЕВ БАЛКАНИСТИЧКИ ДИСКУРС И БАЛКАНСКИ ТИП ЈУНАКА – Јунаци са балканских простора (57), Друштвени свет Григорија Божовића (72); ЕТНИЦИТЕТ У БОЖОВИЋЕВОЈ ПРОЗИ И ЕТНИЧКА КЛАСИФИКАЦИЈА ЊЕГОВИХ ЈУНАКА – Одређење појма етничитета у Божовићевом књижевном опусу (78), Етно-националне групе и формирање стереотипа код Божовића (82),</p>

Релативна припадност нацији (88), Нација и национализам у Божовићевој прози (91), Национализам и религија код Божовића (97); БОЖОВИЋЕВА НАЦИОНАЛНА КАРАКТЕРОЛОГИЈА – Божовићева етнопсихолошка истраживања (109), Божовићев централни тип људи (118), Предања и национална свест Божовићевог централног типа људи (126), Варијетети и етничке групе у оквиру Божовићевог централног типа (131), Божовићев динарски тип људи (171), Варијетети и етничке групе у оквиру Божовићевог динарског типа (177); НАЦИОНАЛНИ КАРАКТЕР И КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ У БОЖОВИЋЕВОЈ ПРОЗИ – Трагање за националним идентитетом и „духом народа“ у Божовићевом стваралаштву (204), Национални карактер и слика људи са Балкана у Божовићевом књижевном опусу (206); ЗАКЉУЧАК (213); ЛИТЕРАТУРА (218).

На почетку рада дат је резиме на српском и енглеском језику. У оквиру наведених поглавља дата су и потпоглавља која су међусобно садржајно и логички повезана. Рад садржи укупно 7 поглавља, увод, закључак и литературу, која је подељена на примарну, секундарну и интернет изворе. Унутар потпоглавља 7. 2. дата је и једна табела (208-212).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У првом поглављу кандидаткиња наводи да етнопсихолошка истраживања имају богату традицију у науци и покушава да да легитимитет књижевности за тумачење етнопсихолошких појава. Позивањем на методолошко-дуалистичко гледиште које иде за тим да у структури књижевног дела види литерарни (естетски, аутономни и формални ниво) и ванлитерарни (хетерономно, садржајно) слој, Тодорова настоји да докаже да се књижевност може посматрати као социјални документ и да се у књижевности може одсликавати међуљудско понашање. У вези са тим наведени су и ставови Иполита Тена и Ериха Келера, али и Алфонса Зилбермана, који у оквиру макросоциолошког приступа настоји да докаже да се из књижевних уметничких дела могу извући политички догађаји, идеје, визије света, обичаји, типови понашања и други аспекти датог историјског периода. Међутим, Тодорова сматра да је Божовићево карактеролошко и историографско занимање у многим приповеткама и путописима праћено склоношћу према религиозном, односно митотворном гледању ствари и открива склоност овог писца да сопствено постојање и постојање своје нације обликује преузимањем познатих фикционално-наративних образаца, имагинативним оживљавањем и реконструкцијом у препознатљивим калупима иначе тек делимично познате и поуздане представе о пресудним и прекретничким моментима сопствене прошлости.

У другом поглављу наведени су путописи и приповетке Григорија Божовића како би се показало на основи које грађе ће бити разматрано питање идентитета и припадности на простору Старе Србије, Црне Горе, Босне и Далмације. Изнесена су и мишљења појединих критичара којима је ауторка настојала да прикаже и потврди Григорија Божовића као постреалистичког писца, који се опредељује за традиционално приповедање, и као писца „с развијеним смислом за фабулацију и психолошко оцртавање ликова“, те као изузетног писца тзв. документаристичке прозе. Док описује судбине јунака, Божовић конструише неку врсту надидентитета и суперидентитета које препознаје у Србима, па ауторка имајући у виду овакво представљање специфичности и супериорности народа којем Божовић припада, овог писца одређује као националисту. Пишчево давање пуног легитимитета гусларском опевању догађаја, отворено признавање да је „сав за традицију и у традицији“, нарочита афирмација националних бораца – народних посленика, свештеника, учитеља – „људи за пример у грдобном времену“, изношење става да га као припадника српског народа погађа етничко однорођавање, „млако“

родољубље, заборављање српског језика, условиће да Тодорова означи Григорија Божовића као писца национал-патриоту који у својим приповеткама и путописима развија некакву политичку тезу о одбрани српства. Тодорова указује на то да је императив Божовићевог друштвеног и књижевног делања заправо настојање да се створи једна књижевност на једном, српском језику за све Србе и за оне који би то могли бити. У том контексту Григорије Божовић јесте одређен као писац политичар, а његова проза као један вид његове политичке борбе. Тодорова сматра да је главно питање Божовићеве поетике управо однос према политици и историји, па питања којима се бави јесу - Какав је однос између политичког и књижевног поља? Да ли Божовићева проза може бити представљена као књижевно-национални програм? Да ли је Божовићево изрицање сопственог политичког мишљења приповедни гест? Коју функцију имају елементи из домена фолклорно-обичајног? Зашто су ликови грађени на еписки узвишен начин. Бављење оваквим питањима биће разлог за ауторкино одређење Божовићеве поетике као поетике која подразумева политичко надоређење и за одређење Божовића као писца који користи поетизацију егзистенцијалне праксе за артикулацију политичког дискурса.

У поглављу *Балкански простори у историјском контексту: Историја Григорија Божовића*, кандидаткиња Весна Тодоров представља Григорија Божовића као писца који у својој прози комбинује стварну историју и своје виђење надрационалних историјских струја. Ауторка Божовића пореди са Добрицом Ћосићем проналазећи сличности у томе што и један и други сматрају да се у књижевности може наћи изгубљени индивидуални и колективни идентитет. Тодорова показује да Божовића у вези са одређеним историјским догађајима не интересују превише подаци и чињенице из историје већ да је за њега као писца пре свега интересантна легенда, односно архетип народне свести. Код Божовића је тешко одвојити индивидуално од онога што је колективна наслага и део менталитета, па Тодорова у складу са тим настоји да објасни како се у Божовићевој прози историја прекрива легендом и како због тога не може постати показатељ истинитих догађаја. Божовић је представљен као писац који настоји да прикаже што већи број призора, људских догодовштина у контексту неких историјских догађаја које није могао да види, али је могао да о њима чује са одређене временске дистанце. Зато његово приповедање није приповедање из перспективе сведока у таквим ситуацијама и у том случају се Божовић може пратити као писац чија проза сједињује историјско, митско и архетипско. Међутим, много је приповедака у којима није запостављено приповедачко „ја“. То је саставни део Божовићеве поетике, посебно у путописном жанру и ту кандидаткиња одређује Божовића као писца који не жели да се дистанцира од субјективности. У овом поглављу истакнуто је и да Божовића историјско занима као историјска чињеница која се може транспоновати уметничким путем једино са циљем да се одреди припадност народа на простору Старе Србије, а да би остварио такав свој задатак писац историјску тему уграђује у митско-херојску фабулу у својим приповеткама или пише са обиљем документаристичког у својим путописима. Очито је настојање да се докаже да је Божовићева проза конципирана тако да прати догађаје и пре Косовске битке, али и после. Ауторка јасно потцртава – Божовић је написао једну историју о људима и догађајима у једном широком временском раздобљу. „Овај писац описује прилике од досељавања Словена на балкански простор, па све до Другог светског рата, а у том временском раздобљу описују се верске прилике на простору Старе Србије“. Унутар тог простора прате се судбине појединих јунака, али писац истовремено доноси и своје виђење онога о чему приповеда, што значи, закључиће Тодорова, да се догађаји прате из перспективе сведока, онога који није учесник, али све види. Овакво писање води

идентификовању пищевих ставова и назора када је у питању историја Срба и других народа – уколико су јунаци Срби, изграђени су као прави хероји, уколико су Албанци или Турци, имају сувише недостатака да би били хероји. Тодорова на крају уочава да Божовић настоји да изгради идеалну слику Срба, а да би простор Старе Србије, пак, представио као српски у својој прози враћа се прошлости и описивању прошлих догађаја. У прошлости Божовића привлаче митови и легенде, подвизи неких људи и њихове велике драме, трагедије у борбама за опстанак народа и појединца, њихова искушења, падови, несагледана зла која чине људи. У прошлости Божовић тражи угрожени национални идентитет и то може бити схваћено као главно исходиште његове прозе.

У поглављу *Божовићев балканистички дискурс и балкански тип јунака* показано је како се Божовић отворено декларише за познаваоца прилика на Балкану и како пише о специфичностима људи и предела. Многи његови јунаци су зато анализирани као културни, цивилизацијски и посебни друштвено-историјски типови. Божовићев прозни опус је веома садржајан и обилује драгоценим запажањима о етнографији, топонимији, фолклору, демографији народа који настајују балкански простор, па кандидаткиња Весна Тодоров наводи да би неки наслови, пре свега Божовићевих путописа, требало да буду „Како упознати Балкан“ или „Како путовати по Балкану“. На простору Балкана у Божовићевом осликавању ствари приметан је и својеврсан нарцизам, што јесте одлика малих народа. Тодорова указује на то да се у начину на који Божовићеви јунаци виде себе може приметити окренутост својој земљи, своме народу, својој породици. На Балкану постоји мноштво малих народа и култура који сједињени чине балканску културу уопште. Шта је то што јесте заједничко овом простору? По Божовићевим записима, то је: простор вечитих сукоба на којем се негује култ пушке, култ песме и култ бесе. Божовић настоји да покаже Балкан као простор веома необичне мешавине људи, нарави, обичаја и да представи тај спој различитости, при чему етничка комплексност постаје највећи проблем. Божовић се детаљно бави и овом проблематиком, па се у овом поглављу посебно унутар потпоглавља *Друштвени свет Григорија Божовића* настоји дати приказ свих етничких група на простору Балкана. Припадност одређеној групи одређује се на основи мита о заједничком пореклу, на основи заједничког језика, заједничких обичаја и специфичног стила живота, али је показано да све групе немају баш све наведене елементе и да међу различитим групама постоје сличности и разлике, што је условило да се у раду Тодорова посебно фокусира на осветљавање питања етничитета, који је схваћен као заједнички именоватељ за све друштвене групе којима припадају Божовићеви јунаци и друштвене ситуације у којима се они налазе.

Поглавље *Етничитет у Божовићевој прози и етничка класификација његових јунака* садржи тумачење неких аспеката етничитета који се могу препознати у књижевном делу Григорија Божовића. Ауторка прати ситуације у којима Божовић описује како су поједине етничке групе успеле да остану посебне у различитим друштвеним и историјским приликама, као и оне ситуације у којима се поједини јунаци национално идентификују, политички организују, али и теже остварењу личних или колективних интереса. Друштвени свет који Божовић представља дат је у виду мозаика дисконтинуираних и оштрих културних разлика, али кандидаткиња наводи да тај свет може бити сагледан и као мрежа међусобно преклопљених и преплетених културних варијација.

У поглављу *Божовићева национална карактерологија* показано је како Григорије Божовић у својим приповеткама и путописима настоји да изгради потпуну и садржајну представу о подручју о којем пише. Из садржаја његових

приповедака и путописа јасно се може запазити тежња да се оцртају психичке особине села или краја, потом психичке особине старинаца и досељеника, затим психичке особине интересантних породица, као и одређени психички типови карактеристични за одређени крај. Кандидаткиња покушава да укаже на то да је Григорије Божовић користио сазнања из антропогеографије и историје, али и резултате добијене непосредним посматрањем на терену и да је на основи њих утврђивао особине људи. Зато се дошло до утврђивања одређених психичких типова, које кандидаткиња дели на два главна типа – Божовићев динарски и централни тип људи. Оно што је веома доминантно у профилисању одређеног типа људи јесте Божовићево константно помињање Срба и српства. Зато кандидаткиња Весна Тодоров и представља Божовића као писца који не успева да успостави критичку дистанцу према људима и просторима које описује. Видно је присутна пристрасност овог писца у описивању припадника српске нације и када је у питању представљање централног, али и динарског типа људи, у оквиру којих постоје одређени варијетети. Кандидаткиња посебно наглашава да пишући о овој области Григорије Божовић изграђује слику не само Срба већ и Турака, Арнаута, Македонаца и Горанаца. Оно што је посебно интересантно јесте да се описивањем представљају и психичке и физичке карактеристике људи са поменутог поднебља. Исти приступ Божовић примењује и у представљању динарског типа, где се разликују следеће групе: Црногорци, Шумадинци, Босанци, Личани и Далматинци. Ипак, кандидаткиња сматра да је важно указати на чињеницу да Божовић у својим описима и пописима мобилише оне догађаје и људе из прошлости како би сигнализирало идентитет тих људи у првом реду као Срба. Тодорова сматра да Божовић пажљиво прати и описује све народе, али да у првом реду расветљава хришћански православни корен, те да је из тог разлога веома проблематично изградити праву „мапу карактера“. Поглавље *Национални карактер и културни образац у Божовићевој прози* проблематизује питање нације, националног идентитета и националног карактера. У закључку кандидаткиња Весна Тодоров резимира да је у раду истраживала приповедачки и путописни опус Григорија Божовића, да је настојала да на основи Божовићевог прозног опуса изложи и утврди карактерне особине појединих народа, да се бавила питањима – Ко говори? Ко ме говори? Које политичке околности су могле да утичу на одређени став? Како се културни идентитет преображава у равни литерарног? Која политичка позиција и које историјско наслеђе подупиру ауторитет писца? Кандидаткиња је изнела и завршно разматрање на тему односа књижевности и национализма.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

„Етницитет, етничке групе и етнички стереотипи у приповеткама Григорија Божовића“, *Свеске*, бр. 91, март, Панчево, 2009, стр.133-144.

<p>VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА</p> <p>Докторска теза <i>Деконструкција националних карактера у стваралаштву Григорија Божовића</i> Мр Весне Тодоров садржи нове информације, увиде и вредновања. Григорије Божовић представљен је као писац за којег књижевност има ванкњижевне циљеве - она служи историји и писана је као историја. Зато су путописи и приповетке овог писца и тумачени као надахнута историографска студија. Кандидаткиња је указала на то да Божовић у етнографском маниру описује обичаје, ношњу, понашање људи са једног дела Балкана, чиме обезбеђује довољно материјала за карактеролошка испитивања и за изграђивање „мапе карактера“ које ће она деконструисати. Кандидаткиња је на примеру приповедачког и путописног опуса Григорија Божовића показала како овај писац тематизује односе између различитих нација, уз напомену да тако створена слика људи са Балкана мора бити схваћена условно јер се гради на основи пишчевих конструкција, које су резултат његовог личног убеђења, његових личних искустава и виђења ствари које произилазе из традиције заједнице којој припада.</p>
<p>VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА:</p> <p>По обухвату поетске грађе, коришћеној литератури и по оствареним аналитичким донетима и степену реализације постављених циљева, рад Мр Весне Тодоров задовољава захтеве који се постављају у изради докторске дисертације.</p>
<p>IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:</p>
<p>1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме Докторска дисертација Мр Весне Тодоров реализована је у складу с образложењем наведеним у пријави теме.</p>
<p>2. Да ли дисертација садржи све битне елементе Рад садржи све садржинске и формалне елементе потребне за израду докторске тезе.</p>
<p>3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци Рад Мр Весне Тодоров <i>Деконструкција националних карактера у стваралаштву Григорија Божовића</i> одговорио је на захтеве које је постављала овако формулисана тема. Теза представља оригиналан допринос науци јер свеобухватно и детаљно осветљава дело Григорија Божовића и даје целовиту визију његовог живота и рада, проблематизујући питања која су важна за културну и политичкоисторијску артикулацију, односно за разумевање свих јужнословенских или – како се у новије време чешће говори – западнобалканских народа и заједница појединачно.</p>
<p>4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања Рад нема битних недостатака који би утицали на резултате истраживања. Мање примедбе и сугестије како да се текст побољша за штампу биће предочене кандидаткињи на самој одбрани дисертације.</p>
<p>X ПРЕДЛОГ: На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже да се докторска дисертација прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.</p>

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш

Проф. др Миљивој Ненин

Проф. др Гојко Тешић

Проф. др Драган Жунић

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.